

ככלל, נראה ממקומות רבים בש"ס (קרוב למאה!), במחלוקות שנחלק רבי יוחנן עם חכמים אחרים, (רב, ר' ינאי, אילפא, ר' אלעזר, ריש לקיש, רב הונא ורב חסדא), ששיטתו להרחיב הנושא ולא להגבילו, הן מבחינת אוקימתות במציאויות מסוימות, הן מבחינת הדעות – שאינו מעמיד רק אליבא דחד תנא, הן מבחינת אפשרויות יישום הדין וחלותו, או הרחבת המשמעות. הן בעניני הלכה הן בעניני אגדה. והנה רשימת המקורות:

ברכות ו: יא: לה: מ. מ: מג. נח: נט: ס.

שבת לח: נט: קיט:

עירובין עד: עה: צט:

פסחים לג: סג: עח: פב: צב. צט. קא. קיא.

יומא לח: לט: פא.

חגיגה ג: י: כו: (פעמיים).

יבמות עה: פ: פא. פב. קיח.

כתובות כ. סב. (עה): קד:

נזיר ח.

גטין יח: כב: כה. ל: לא: פא. פד: פו:

קדושין יג: פ.

ב"ק עז: פז: צו:

ב"מ כה. סא: עב. צד.

ב"ב כז: נה.

סנהדרין טו: סה. צ: צט:

שבועות לב.

ע"ז יג. לא. סא: ע: עד.

זבחים כ: כט: קי.

חולין לא. לב. מא: נה: נו. עד: עז: (ואף לאחר שהקשו מר' ירמיה לא אמרו 'איפוך' כדאמר' בעלמא) שם פא: פג. קג: קיט:

קכ. קכד.

בכורות נו:

כריתות יט.

נדה כב: מא: נג: נה: סא:

דף קה

'מאי מיוחדת שבמנחות דלית ליה שם לווי'. סברא זו מצאנוה בשאר מקומות, כגון לענין 'אגודת אוזב' שאמרה תורה, שנינו (בפרה יא, ז ועוד) 'אוזב' – ולא אוזב מדברי, כוחלי, ולא אוזב שיש לו שם לווי (וכיז"ב בזבחים כב ובבכורות ז: וע' גם סוכה לג. וראה עוד במצוין בגליון מהרש"א לעיל לו.).

בזה יש לפרש דברי הסמ"ג שנראה מדבריו שפסק כרבי יהודה (והעיר על דבריו המשנה-למלך, והעלה ב'צריך עיון') שמביא מנחת סולת דוקא, ולא כתנא קמא – ולפי האמור מבואר טעמו, כיון שסברת ר' יהודה ננקטת להלכה בשאר מקומות.

גם רש"י בפירושו לחומש העתיק שיטת רבי יהודה. והעירו על כך ב'מושב זקנים' מדוע נטה מדעת תנא קמא. והרא"ם כתב שכן היא דרכו של רש"י לפרש הפירוש הקרוב לפשט המקרא, הגם שאינו לפי ההלכה (וכ"כ בפרשת משפטים כב, ח ד"ה ונ"ל). וע"ע בענין זה, פירושי רש"י שבמקרא שאינם אליבא דהלכתא – תוס' יומא נב. ד"ה ועשרים; סוכה ה: ד"ה בשליש; שו"ת הרשב"ש תקכד; מנחת חינוך טו, יז ד"ה וברש"י; שפת אמת פסחים רפ"ז.

ואולם הרמב"ם פסק כתנא קמא, ולשיטתו יש לחלק ולומר שאף על פי שבתורה 'מנחה' סתם היא של סולת, שאין לה שם לווי, אולם בלשון בני אדם נקראת 'מנחת סולת' וא"כ אין הפרש בין מנחה זו לשאר מנחות (עפ"י זבח תודה).

יצוין שגם בלשון בני אדם כשאומרים לשון סתמי, אין בכלל זה דבר שיש לו שם לווי בלשון המדוברת – כבנדרים פ"ו מ"ט.

'בעי רב פפא מיני מנחה' מהו... או דלמא כיון דאמר 'מנחה' – חדא מנחה קאמר, ומאי מיני מנחה' – הכי קאמר, ממיני מנחה חדא מנחה עלי'. יתכן לפרש שהנודר רצה לומר 'ממיני' ונתקל בלשונו או נחפו ואמר 'מיני' במקום 'ממיני' – כסברא המוזכרת בנדרים טז. ['שאוכל' – הוא אמינא שרצונו לומר 'שאי אוכל' ולשנא דאתקלא ליה]. אלא שקצת דוחק לפרש כן בלשון הגמרא. וצ"ע.

'אביי אמר: אפילו תימא רבי שמעון...' ואם תאמר, כיצד אפשר שמשנתנו אליבא דר' שמעון, הלא לדעת ר' שמעון (ג:) המתנדב מחבת והביא מרחשת – יצא, ואם כן כשפרש ואינו יודע מה פרש אינו חייב להביא כל חמשת המנחות, שכיון שהביא מחבת יצא ידי נדרו גם אם נדר מרחשת? ושלא מדובר בבא לצאת ידי שמים, והלא לכתחילה חייב להביא כפי שנדר, אם מחבת אם מרחשת (כסתם מתניתין סג. ור"ש אינו חולק בדבר). ואם כן, יש לו להביא חמשתן ולהתנות בכל אחת שאם לא נדר מנחה זו, תהא לנדבה, ועדיין לא יצא ידי נדרו עד שיביא האחרת, אף לר"ש (עפ"י תוס' לעיל ג. ד"ה אלמא. כבאר החזו"א – קמא כז. ב. וע"ע בחדושים ובאורים יא, ד).

(ע"ב) 'שמעינן ליה לרבי שמעון דאמר אם הביא עשרון אחד משני עשרונות ולוג אחד משני לוגין – יצא'. ערש"י. ובספר אור שמח (מעשה הקרבנות יז, ט) הראה מקור דברי ר' שמעון בתוספתא (עפ"י הגהתו בדברי התוספתא).

'דמתני ואמר, אי חלות לחודייהו ורקיקין לחודייהו אמרי, דקא קמיצנא מחלות ליהוי אחלות דקא קמיצנא מרקיקין ליהוי ארקיקין, אי מחצה חלות...' – ויש לו לדקדק מאד במידות החלות והרקיקין, שיהיו כולם שוים, כדי שתהא אפשרות להשלמת העשרון על ידי כל חלה או ריקק שיצטרף, שהרי מדת העשרון מעכבת (כדתניא לעיל עו:).

וצריך עיון, הלא חלוקת החלות נעשית ביד, שאין מכניסים משקל למקדש (כדלעיל פז:): וכיצד ניתן לצמצם? ולא מסתבר לומר שמחלקן בכלי חול בביתו, ויכניסם מחולקות לביסה של קודש – שהרי אמרו (נז:): שמצוה למדוד בעשרון של קדש.

ויש לומר שמתנה ואומר שלא יצטרף מכל חלה ומכל ריקק אלא כפי מה שחסר להשלמת החסרון, והשאר – יהא שייך למנחת הנדבה של שאר החלות והרקיקין, ואעפ"י שנמצאו שתי מנחות משותפות בחלה אחת – אין קפידא בדבר. וגם אין זה כמוסיף על החלות, כי מן הסתם אין במותר כזית, שהרי משתדל להשוותם באומד. והרי זה כפירורין שנפרסו מן החלה או מן הרקיק. 'וצריך עיון' (עפ"י חדושים ובאורים ט, יג; יא, ד).

*

עבודת התפילה והקרבת

'... ועל ידי התפילה הוא משעבד כל כוחות הנפש להשי"ת שרק ממנו יבוא עזרו ולא מזולתו. ובזמן שבת המקדש קיים דנקרא 'סיהרא באשלמותא', והיתה להם שלימות ומעלה, היה צריך להכיר שאותה התעלות ושלימות שיש לו, היא מהשי"ת. ועל זה היתה העבודה בקרבנות – להראות שכל כוחות נפשו שייכים להשי"ת.

ומנחה מביא עני – רצה לומר, שאין לו שלימות ומעלה רק מכל מקום שלימות זה יש לו, מה שיש לו נפש. ולכך נאמר בו 'נפש', ודרשו רז"ל נפשו הוא מקריב, שזה הוא מקריב להשי"ת. והיא באה מן הלחם, שזהו עיקר קיום הנפש, כמו שנאמר 'כי לא על הלחם לבדו וגו'. מה שאין כן בשר שהוא תוספות, וכמו שאמרו בחולין...

ועתה נפשנו יבישה אין כל, כי גם הרגשת חיות נפשינו בקרבינו אין לנו בשלימות והארה כבירה. רק אחר תפילתו אז יוכל לזכות לכך, ואז אומר 'אליך ד' נפשי אשא'. וידוע מזוהר (סוף פרשת במדבר) דהוא מסירת נפש ממש, וגם סכנה. ע"ש. והיינו דוגמת הסכנה דנדב ואביהוא בזה).

והנה השי"ת מתאוה לתפילתן של צדיקים, והיינו כמו שאמרו (קדושין ב:) מי מחזור אחר מי. ונמצא התפילה הוא מילוי כביכול לתאוותו יתב'. ובה יובן מה שכתוב 'תנו עוז לאלקים'. וכן הקרבנות ענינם נראה כמכין מזון כביכול למעלה, כמו שכתוב 'האוכל בשר... וגו', וכדרך שאמרו (בזוה"ק ח"ג ז): ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים. והאש שלמעלה שיוורד הוא שהשי"ת מקבל מהם ומתמלא תאוותו. והיינו, שרצה מעשיהם, ופעולתם למסור לו ית' היו בשלימות, כהוראת מלת 'בכל נפשך', ד'בכל' רצה לומר בתכלית השלימות הגמור עד דכדוכה של נפש. ולכך מלת 'בכל' יורה יחוד הגמור... כי כאשר הוא בכל נפשו לגמרי, ונמצא כל נפשו כלולה ומיוחדת בזה ואין ממנה לחוץ כלל, על זה נאמר 'יחוד לבבינו וגו' – שהוא יחוד הגמור שמתייחדת נפשו בקונה ובהאבתו וביראתו, ששוכב בין זרועותיה, כמו שכתוב 'שמאלו תחת לראשי' – פירוש, יראתו תחת לראשי, משכן החכמה, וכמו שנאמר 'ראשית חכמה יראת ד'. וכשדבוק בחכמה אז היראה תחתיו, ויימינו תחבקנו – שחבוק באהבתו ית' שמקפת כל כחות גופו לגמרי, שמוסר הכל לו.

והעד על זה שהוא 'בכל לבבך' רצה לומר, לגמרי כולו ממש בלי שום הטיה לצד אחר – הוא יחוד השי"ת גם כן בו. והיינו בתפילה שהוא מסירת כל צרכיו להשי"ת, אז תיכף כשמתייחד בהשי"ת ודבוק כביכול למעלה, הרי נשלם ונתמלא תיכף ונתקיים בו 'עוד הם מדברים ואני אשמע'. ובקרבתו, שהוא מסירת כל שלימותו, העד – אש מן השמים המקבלת. והוא שלהבת אש מלמעלה המתפשטת בלב האדם להיות מכיר שבאמת הכל מסור להשי"ת ומתלהב למסור כל כחותיו להשי"ת, וכן בקרבו היא ביחוד האש מקבלת מזון ופרנסה שלמעלה. שזהו ביחוד התאוה של השי"ת וכך הוא בתפילה ואין כאן מקומו.

והנה כשהוא בכל נפשך ממש, היינו כשמוסר נפשו באמת בשעת מעשה, כענין 'כלתה נפשי', שהוא כלות הנפש ממש בפועל, כדרך שאמרו (בכתובות טב:) סוי לבה פרח רוחה – שזהו תכלית חולת אהבה ד'בכל נפשך', רק מכל מקום 'באור פני מלך חיים', ואי אפשר לבוא לכלות הנפש ממש ע"י אור פני מלך שהאיר נגדו, שהוא מקור החיים, וחוזר ושופע מיד רוח חיים חדשים על ידי מסירת נפש זו, שהוא תכלית היחוד דנפשו, כנ"ל, וכמו שאמרו (שבת פח:) במעמד הר סיני, דטל של תחיה החיים. וזהו על ידי דביקות בעמוד התורה. ועל ידי דביקות בעבודה דהיינו בכל נפשו, אז ממש 'ד' צילך' ומדה כנגד מדה דבוק למעלה כן באותו מדה ומקום שהוא כללות חיי הנפשות, ואם כן, תיכף שופע עליו חיות חדש; –

דלכן ניצולו דניאל חנניה מישאל ועזריה, ואברהם אבינו במסירות-נפש בפועל ממש, שהיו בתכלית תוקף האהבה דבכל נפשך – בכל ממש, ואתיחדו בדקא יאות. ואמרו (בפע"פ קיא.) דשר של אש הצילם, היינו כידוע ד'בכל נפשך' הוא דרגא דיצחק, ומהתעוררות יסוד האש שבגופו בהתלהבות בא מסירות-נפש. וזהו 'אף על פי שאש יורד מן השמים, מצוה להביא מן ההדיות' – כי ממנו הוא ההתלהבות כל כך, ועל ידי זה מעורר אש שלמעלה, כטעם ד' צלך ושופע באש שלו, ועל ידי זה ניצולו מן האש; דאש שלמעלה אש אוכלת אש, ונאכלת גם כן אש התלהבותו שלא יתלהב גופו ויתבטל ממציאיותו לגמרי בשביל תוקף האהבה, רק מתמלא מאש שלמעלה ומתמלא משפע וחיות מחדש, כמו חולת אהבה, כשמתמלא תאותו נרפא מחליו, כעובדא דסוף פרק בן סורר ומורה (סנהדרין עה.). משא"כ בשלא תתמלא תאותו אז הוא מסוכן, כדאיתא התם. רק השי"ת מבטיח להיות נמצא לקוראיו באמת, וממה נפשך, אם הוא באמת בכל נפשו – ודאי מתמלא תאותו, ואם לאו – אינו מסוכן... (מתוך 'דובר צדק' עמ' 92).

עוד בעניני קרבנות

'להבין ענין הקרבנות, למה צוה השי"ת שאם האדם עשה היפוך מרצונו ית' ולא הלך ביושר, יקריב קרבן ומתכפר לו, ששוחטין אותה ומקריבין אותה על המזבח, ובוזה האדם מתכפר, ולהבין ענין זה הכפרה –

אך עיקר הכפרה הוא הוידוי והתפילה שהאדם מתפלל לפני השי"ת, כי באמת מצד השי"ת אין שום חטא נוגע כלל, כדכתיב (איוב לה) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו. אם צדקת מה תתן לו וגו' – כי כל חטא הוא רק מצד האדם.

ואדם הראשון לא הותר לו לאכול בשר, מפני שאז היה עוד קודם הכשלון, לא היו נכללין הברואים זה בזה. אכן בנח שהיה אחר הכשלון והתיקון, הותר לו לאכול בשר, שיתכללו הברואים זה בזה. ומזה יש כל השכחות בעולם – כי כשאדם עושה חלילה היפוך מרצון השי"ת, בזה מוריד כל הברואים, וכשעושה תשובה – נתעלו כל הברואים.

ולכן כשאדם חוטא ומקריב בהמה שהיא מדרגה קטנה מצורת אדם, והכהן והבעלים מתפללין על הקרבן שיעלה לרצון לפני ה', ועל ידי עבודת הכהן נכללת הבהמה בשור אשר במרכבה, כדאיתא בזהר הקדוש (פינחס רמ:)...

וזה שאיתא במדרש (תנחומא תצוה יג), ראה מה היו הקרבנות בשעה שהיו קרבין, כל מה שהיה מתקרב מן מינו, היה מברך את מינו – היינו, מחמת שמגביה כל הברואים בזה הקרבן עד שאפילו התפיסה האחרונה שהיה מתחילה נחשבת לחטא, גם כן מתנשאת עד השי"ת, לכן נתברך כל העולם' (מי השילוח ח"ב ויקרא).

דף קו

זוהא איכא לספוקא במנחת נסכים... כי קא מסתפקא ליה באה בגלל יחיד... באה בגלל עצמה... טעונה לבונה... באה בלוג... טעונה קמיצה... מלשון רש"י (בסד"ה כי קא 'דודאי ידע שלא נדרה'. ועב"ח) יש לדקדק שמדובר שאותו נודר זכור שבודאי לא היה בדעתו על מנחה כזו. ומובן לפי זה מדוע הרבו

ב. מתנדבים יין. [ומנסכו לספלים בפני עצמו ויורד לשיתין (כן דייקו לעיל עד: מהמשנה) ולשמואל (שם ובזבחים צא); מולפו על גבי האשים].
שמן; לרבי עקיבא, אין מתנדבין שמן לפי שאינו בא בפני עצמו אלא כלול בסולת. ולר' טרפון – מתנדבים [וקומצו ומקטיר הקומץ, ושיריו נאכלים (זבחים צא):]. ולאביי (שם) השמן כליל לאשים].
א. הלכה כרבי טרפון, הואיל וסתם התנא (לקמן) כמותו. וקומץ ושיריו נאכלים (רמב"ם; לקוטי הלכות).

ב. נראה שאין מתנדבין סולת לבד. וצ"ע (שפת אמת).
ואפשר לנדב סולת ושמן ללא יין (עפ"י רש"ש ושפת אמת [וכן יש להוכיח מלקמן קז רע"א שמקשה 'האיכא נסכים' ומתריך דלשתין אולי, ושוב מקשה 'האיכא מנחת נסכים' – ומאי קושיא, כיון שיש במנחת נסכים יין דלשתין אולי, א"כ אין זה בכלל נדר, אלא ע"כ לומר דהקושיא ממתנדב סולת ושמן בלא יין שכולה למזבח. הרי"ד ויור שליט"א). וע' בשפ"א ובגליונות קה"י לעיל צא).
ונראה שמנדב אדם מלח, הגם שאינו בא בפני עצמו – כשמן (חזו"א לג, טו).

ג. המתנדב מנחה סתם – יביא אחת מחמש מנחות הנדבה; סולת, מחבת, מרחשת, חלות או ריקקין (– מאפה תנור). רבי יהודה אומר: יביא מנחת הסלת, שהיא מיוחדת שבמנחות.
מנחת נסכים לא יביא אלא אם פרש בנדבתו 'מנחת נסכים'.

ד. עולה – בין בהמה בין עוף, ואפילו פרידה אחת באה בשותפות. וכן שלמים – באים בשותפות. אבל קרבן מנחה אינו בא נדבה אלא על ידי היחיד (ונפש).
[ואולם המתנדב מנחה ומת – בניו מביאים אותה, שלא קנאוה להקרות על שמם (לעיל ה)].
א. מלשון המשנה נראה לדייק שרק עשרון אחד אינו בא בשותפות, אבל שני עשרונים – אפשר. ואולם הרמב"ם שינה וכתב שאין שנים מביאים מנחה בשותפות. וצריך עיון לדינא (שפת אמת).

ב. נסכים; נראה ודאי שבאים בשותפות, כיון שהקרבת בא בשותפות. ונראה שהוא הדין יין, יכולים לנדבו בשותפות. אבל שמן, לפי מה שלמד רבי טרפון (בזבחים צא): מקרבן מנחה, נראה שאינו בא בשותפות, כמנחה (עפ"י שפת אמת).

פרק שלשה עשר; דפים קד – קה

קעה. מה דין הנדר באופנים דלהלן?

א. 'הרי עלי עשרון' / 'עשרונות'.

ב. פרשתי בנדרי כמה עשרונות ואיני יודע מה פרשתי. פרשתי מין מנחה ואיני יודע איזו פרשתי.

ג. 'הרי עלי מנחה' / 'מין מנחה' / 'מיני מנחה'.

ד. 'הרי עלי מנחות' / 'מין מנחות' / 'מיני מנחות'.

א. 'הרי עלי עשרון' – יביא אחד. 'עשרונות' – יביא שנים.

על שני הדינים אמרו 'פשיטא' ואין צריך לומר (וע' תוס' קז. שו"ת הרא"ש ו, יט; טהרת הקדש כאן).
יש מי שמחלק ואומר שאין לילך אחר המשמעות המנימלית אלא בדבר שאין לו קצבה למעלה,
אבל אם יש לדבר סוף – יש להחמיר בנדרים לתפוס המשמעות הרחבה ביותר (תומים). ואולם
הגרעק"א (ע' חדושי רעק"א קו:) חולק.

ב. פרשתי כמה עשרונות ואיני יודע מה פרשתי – יביא ששים עשרון, שהיא הכמות הגדולה ביותר האפשרית של מנחה אחת.

נראה פשוט שאם יודע שלא נדר יותר מכמות מסוימת – אינו מביא אלא מה שנתון בספק, וכמו שאמרו להלן קו: 'עד שיאמר לא לכך נתכוונתי'.

הערת הר"ד: הוא הדין כשאינו יודע שהכמות הגדולה האפשרית היא 60, א"כ בכלל ספקו גם למעלה מזה, ויצטרך להביא מנחות בכמה כלים עד שיאמר לא לכך נתכוונתי.

לדעת רבי מביא ששים מנחות, מאחד ועד ששים (דקביעותא דמנא – מלתא). ואמר רבי יוחנן (עפ"י רש"י. וצ"ע בשיטת הרמב"ם – ע' במפרשים) שדברי רבי אמורים רק כשקבעם בכלי אחד, אבל אם פרש עשרונות ולא קבעם בכלי אחד – מביא ששים עשרונות בששים כלים.

להלכה נראה שאין צריך ששים כלים אלא רק אליבא דרבי (ע' חק נתן ועוד).

פרשתי מנחה ממין מסוים ואיני יודע איזוהי – יביא חמשת סוגי מנחות-הנדבה; סולת, מחבת, מרחשת, חלות ורקיקין (שניהם מאפה תנור). ואם אינו זוכר הכמות שפרש – מביא ששים עשרון מכל אחת מחמשת המנחות, וכנ"ל [ואינו מביא מנחת נסכים, שבסתמא אין דעתו על המנחה הרגילה לבוא בגלל זבח וכו']. לרבי ירמיה, לדעת רבי שמעון שמנחת מאפה תנור יכולה לבוא מחלות ורקיקין במשולב, צריך להביא כל הצורות האפשריות, כגון 9 חלות ורקיק, 8 חלות ושני רקיקין וכן הלאה. (ולר' מאיר: 11 חלות ורקיק, 10 חלות ו-2 רקיקין...). אבל אביי אמר שגם לר' שמעון די בשתי מנחות מאפה, אחת של חלות ואחת של רקיקין, וע"י תנאי שיעלה לו לפי מה שנדר [וזה מתישב רק לשיטת ר' שמעון בן יהודה, שלעולם מותר השמן של הרקיקין מתחלק לכהנים. אבל לדעת החולקים, אין לו תקנה זו משום מותר השמן, כמבואר בגמרא. ואפשר שבמדה ואינו זוכר הכמות, לפי מש"כ רש"י (קג: במשנה) שר"ש סבר כראב"י א"כ יש תקנה גם אם לא נסבור כר"ש בן יהודה, שהרי מלוג אחד לששים עשרון אין מותר כלל (הרי"ד ויור)].

צ"ע כשמביא מנחת מאפה-תנור של ששים עשרון, האם מחלק הכמות כולה לעשר חלות או שמא כל עשרון מחלק לעשר. וכן צ"ע לראב"י שמביא לוג אחד לכל הכמות, כיצד ניתן הדבר במנחת מרחשת, הלא אין כאן מעשים רוחשים (שפת אמת).

ג. 'הרי עלי מנחה' / 'מין (ה)מנחה' – מביא מנחה אחת מאיזה מין שירצה. ר' יהודה אומר: יביא מנחת סולת שהיא המיוחדת שבמנחות שאין לה שם לווי.

פסק הרמב"ם כתנא קמא. ואולם יש שמשמע מדבריהם שנקטו כר' יהודה (ע' זבח תודה).

'מיני מנחה' – נסתפק רב פפא מהי משמעות דבריו, האם מין אחד ממיני מנחה, או כמה מינים. ולא נפשטה בעייתו.

ויש לפסוק לחומרא, להביא שתי מנחות משני מינים ויאמר שאם אינו חייב, המנחה השניה תהא נדבה (רמב"ם; לקוטי הלכות).

ומשמע בגמרא שלר"ש שאומר מנחת מאפה-תנור יכולה לבוא בשילוב חלות עם רקיקין, משמעות דבריו להביא מנחה זו, שיש בה שני מינים.

ד. 'מנחות' – יביא שתי מנחות.

בין ממין אחד בין משני מינים (עפ"י כס"מ ושפ"א וזבח תודה. והעירו מדקדוק לשון רש"י). וצ"ע לר' יהודה האם חייב להביא שתיהן סולת.

'מין מנחות' – יביא שתי מנחות ממין אחד.